

Rezolúcia 1096 (1996) 1/ Parlamentného zhromaždenia Rady Európy o opatreniach na odstránenie dedičstva bývalých komunistických totalitných systémov, prijatá 27. júna 1996

Rezolúcia 1096 (1996) 1/ Parlamentného zhromaždenia Rady Európy o opatreniach na odstránenie dedičstva bývalých komunistických totalitných systémov

1. Zvládnuť dedičstvo bývalých komunistických systémov je neľahké. Na inštitucionálnej úrovni toto dedičstvo zahŕňa prehnanú centralizáciu, militarizáciu civilných inštitúcií, byrokratizáciu, monopolizáciu a nadmernú reguláciu; na úrovni spoločnosti siaha od kolektivismu a konformizmu k slepej poslušnosti a iným podobám totalitného myslenia. Vytvoriť znovu civilizovaný, liberálny právny štát na tomto základe je ťažké – toto je dôvod, prečo staré štruktúry a spôsoby myslenia musia byť odstránené a prekonané.
2. Ciele tohto transformačného procesu sú jasné: vytvoriť pluralitnú demokraciu založenú na právnom štáte a úcte k ľudským právam a rozmanitosti. Princípy subsidiarity, slobody voľby, rovnosti príležitostí, ekonomickej plurality a transparentnosti rozhodovacieho procesu musia byť uplatnené v tomto procese. Deľba moci, sloboda médií, ochrana súkromného vlastníctva a rozvoj občianskej spoločnosti, rovnako tiež decentralizácia, demonopolizácia a debyrokratizácia sú niektoré z ciest na dosiahnutie týchto cieľov.
3. Nebezpečenstvá zlyhania transformačného procesu sú mnohoraké. V najlepšom prípade zavládne oligarchia namiesto demokracie, korupcia namiesto právneho štátu a organizovaný zločin namiesto ľudských práv. V najhoršom prípade môže byť výsledkom „zamatová obnova“ totalitného režimu, ak nie zvrhnutie nezrelej demokracie. V takom prípade môže nový nedemokratický režim väčšej krajiny predstavovať pre svojich slabších susedov medzinárodnú hrozbu. Kľúč k mierovej koexistencii a úspešnému transformačnému procesu spočíva v nájdení jemnej rovnováhy dosiahnutia spravodlivosti namiesto odplaty.
4. Takto musí právny štát využiť seba vlastné procesné prostriedky pri odstraňovaní dedičstva bývalých komunistických totalitných systémov. Nemôže využívať iné prostriedky, lebo potom nebude o nič lepší než totalitný režim, ktorý má byť odstránený. Demokratický právny štát má dostatok prostriedkov, aby sa učinilo zadost' spravodlivosti a aby boli potrestaní vinníci – nemôže však a nemal by namiesto spravodlivosti živiť túžbu po odplate. Namiesto toho musí rešpektovať také ľudské práva a základné slobody, ako je právo na riadny súdny proces a právo byť vypočutý a musí tieto práva aplikovať aj voči tým ľuďom, ktorí ich sami neaplikovali, keď boli pri moci. Štát založený na vláde zákona sa môže brániť pred oživením komunistického totalitného ohrozenia, pretože má k dispozícii dostatok prostriedkov, ktoré nie sú v rozpore s ľudskými právami a právnym štátom ale sú založené na trestnej spravodlivosti a administratívnych opatreniach.
5. Zhromaždenie odporúča, aby členské štáty odstránili dedičstvo bývalých komunistických režimov reorganizáciou právnych a inštitucionálnych systémov, založenou na zásadách:
  - i. demilitarizácie, ktorá ukončí militarizáciu v podstate civilných inštitúcií, ako sú vojenská väzenská správa alebo vojská ministerstva vnútra, ktoré sú typické pre komunistický totalitný systém;

- ii. decentralizácie, zvlášť na miestnej a regionálnej úrovni a v štátnych inštitúciách;
  - iii. demonopolizácie a privatizácie, ktoré sú kľúčové pre vybudovanie trhovej ekonomiky a pluralitnej spoločnosti;
  - iv. debyrokratizácie, ktorá má redukovať prehnanú reguláciu a prenos právomocí od byrokratického aparátu späť k občanom.
6. Tento proces musí zahŕňať zmenu mentality (zmenu v srdciach a v myšliach), ktorej hlavný cieľ má byť eliminovať obavy zo zodpovednosti a eliminovať neúctu k rozmanitosti, extrémny nacionalizmus, rasizmus a xenofóbiu, ktoré sú súčasťou dedičstva starých režimov. Mali by ich nahradiť demokratické hodnoty ako je tolerancia, rešpektovanie odlišnosti, subsidiarita a skladanie účtov z vlastnej činnosti.
  7. Zhromaždenie tiež odporúča, aby trestné činy spáchané počas komunistického totalitného režimu boli stíhané a potrestané podľa štandardného trestného zákona. Ak trestný zákon ustanovuje premlčacie lehoty pre niektoré trestné činy, môže byť rozšírený, pretože toto je vec iba procesná a nie hmotnoprávna. Prijímanie a aplikácia retroaktívnych trestných zákonov však nie je prípustné. Je však prípustný súdny proces a potrestanie osoby za čin alebo priestupok, ktoré v čase spáchania neboli trestné podľa vnútroštátneho práva, ktoré však boli považované za trestné podľa všeobecných právnych zásad uznávaných civilizovanými národmi. Navyše ak osoba konala tak, že zjavne porušila ľudské práva, odvolávanie sa na to, že konala podľa rozkazov, nevyklučuje nezákonnosť konania, ani individuálne zavinenie.
  8. Zhromaždenie odporúča, aby stíhanie individuálnych trestných činov sprevádzala rehabilitácia ľudí usvedčených zo „zločinov“, ktoré v civilizovanej spoločnosti nie sú trestnými činmi a tiež rehabilitácia nespravodlivo odsúdených. Týmto obetiam totalitnej justície má byť priznané hmotné odškodnenie a nemá byť omnoho nižšie, než odškodnenie tých, ktorí sú nespravodlivo odsúdení podľa platných trestných noriem.
  9. Zhromaždenie víta otvorenie spisov tajných služieb na verejné preskúmanie v niektorých bývalých komunistických krajinách. Odporúča všetkým krajinám, ktorých sa to týka, aby umožnili dotknutým osobám prezrieť si spisy, ktoré o nich viedli bývalé tajné služby.
  10. Zhromaždenie ďalej odporúča, aby majetok vrátený štátom, ktorý bol protizákonne alebo nespravodlivo zhabaný štátom, znárodnený, skonfiškovaný alebo inak vyvlastnený počas vlády komunistických totalitných systémov, bol vrátený jeho pôvodným vlastníkom v celosti, ak je to možné bez porušenia práv súčasných vlastníkov, ktorí nadobudli majetok v dobrej viere, alebo práv nájomníkov, ktorí si prenajali v dobrej viere tento majetok a bez narušenia postupu demokratických reforiem. V prípadoch, keď to nie je možné, mala by byť poskytnutá spravodlivá materiálna náhrada. Nároky a spory týkajúce sa jednotlivých prípadoch reštitúcie majetky majú rozhodnúť súdy.
  11. Vo veci zaobchádzania s osobami, ktoré sa nedopustili žiadnych trestných činov, stíhateľných podľa odseku 7, ktoré však zastávali vysoké funkcie v bývalých komunistických režimoch a podporovali ich, Zhromaždenie berie na vedomie, že niektoré štáty považovali za potrebné zaviesť administratívne opatrenia ako sú lustračné alebo dekomunizačné zákony. Cieľom týchto opatrení je vylúčiť z výkonu vládnych právomocí osoby, ktorým nemožno dôverovať, že ich budú vykonávať

v zhode s demokratickými zásadami, pretože voči nim v minulosti nepreukázali žiadnu oddanosť alebo vieru a nemajú žiaden záujem ani motiváciu o ich uplatňovanie.

12. Zhromaždenie zdôrazňuje, že vo všeobecnosti môžu byť tieto opatrenia v súlade s demokratickým právnym štátom, ak sú splnené niektoré kritériá. Po prvé, keďže vina je skôr individuálna ako kolektívna, musí sa v každom jednotlivom prípade preukázať individuálna vina. Toto zdôrazňuje jednotlivej a nie kolektívnej aplikácie lustračných zákonov. Po druhé, musí byť zaručené právo na obhajobu, prezumpcia neviny pokiaľ vina nie je preukázaná a právo na odvolanie sa k zákonnému sudcovi. Cieľom týchto opatrení nikdy nesmie byť odplata, ani by sa nemalo pripustiť politické či spoločenské zneužitie lustračného konania. Cieľom lustrácie nie je trestať ľudí, ktorých vina sa predpokladá – toto je úlohou trestného konania – ale chrániť rodiacu sa demokraciu.
13. Zhromaždenie navrhuje, aby sa zabezpečilo, že lustračné zákony a podobné lustračné opatrenia boli v súlade s požiadavkami právneho štátu a zameriavali sa na ohrozenia základných ľudských práv a demokratizačného procesu. Pozri ako referenčný text „Smernice na zabezpečenie súladu lustračných zákonov a podobných administratívnych opatrení s požiadavkami právneho štátu.“ 2/
14. Ďalej Zhromaždenie odporúča, aby zamestnanci, uvoľnení zo svojich funkcií na základe lustračných zákonov nestratili predtým nadobudnuté finančné práva. Vo výnimočných prípadoch, kde si vládnuca elita bývalého režimu pridelila dôchodkové práva vyššie, než tie, ktoré prislúchajú obyčajnej populácii, by tieto mali byť znížené na obyčajnú úroveň.
15. Zhromaždenie odporúča, aby orgány zainteresovaných krajín preverili súlad svojich zákonov a nariadení so zásadami, obsiahnutými v tejto rezolúcii a podľa potreby ich revidovali. Toto by mohlo pomôcť vyhnúť sa podaniam sťažností na tieto konania v rámci kontrolných mechanizmov Rady Európy podľa Európskeho dohovoru o ľudských právach, monitorovacieho procesu Výboru ministrov a Parlamentného zhromaždenia podľa Nariadenia č. 508 (1995) o plnení povinností a záväzkov členských štátov.
16. Nakoniec najlepšou zárukou odstránenia bývalých komunistických totalitných systémov sú hlboké politické, právne a ekonomické reformy v príslušných krajinách, vedúce k vytvoreniu skutočnej demokratickej mentality a politickej kultúry. Zhromaždenie vyzýva preto všetky konsolidované demokracie, aby vystupňovali svoju pomoc rodiciam sa demokraciám v Európe, zvlášť čo sa týka podpory občianskej spoločnosti.

1/ Rozprava v Parlamentom zhromaždení dňa 27. júna 1996 (22. schôdza) (pozri Doc. 7568, správa Výboru pre právne záležitosti a ľudské práva, spravodajca pán Severin. Text prijatý Zhromaždením 27. júna 1996 (23. schôdza)

2/ Pozri Doc. 7568.